

Sladko življenje

- Italija ima največ kulturnih in naravnih znamenitosti na Unescovem seznamu na svetu
- Na seznamu kar 58 krajev, od tega 53 na listi kulturne, pet pa jih nosi naziv naravne dediščine
- Za povrh še 23 tradicij iz kategorije nesnovne kulturne dediščine

Tekst: **Smilja Štravs**



Italija je, če povemo po italijansko, preprosto *meravigliosa*, čudovita! Bržčas je ni dežele na svetu, ki bi se lahko kosala z italijanskim šarmom in lepotami, še sploh ko gre za kulturno dediščino ali pa kar življenje samo, ki mu čisto po italijansko rečemo *dolce vita* (sladko življenje) vsaj od leta 1960, ko je znameniti italijanski režiser Federico Fellini posnel kulturni film s tem naslovom, v katerem se ameriška igralka švedskega rodu Anita Ekberg kopa v znamenitem rimskem vodnjaku Trevi ... Prizor je šel v zgodovino in dih jemajoča blondinka je ostala v Rimu.

Italija je vedno prava izbira za sladko popotovanje, sinonim za ležernost in odklop, strast in veselje, ki te prevzamejo takoj, ko na prvi črpalki čez mejo spiješ kapučino in ugrizneš v *cornetto* z *marmelado*. Četudi to najverjetneje ne bi štel pod »zaščiten« obred pitja kave v italijanskem *espresso* baru ... V Italijo se zlahka odpravim brez pravega cilja, kajti prej ali slej se zaletiš v kakšno znamenitost z Unescovega seznama, tudi če tega sploh ne načrtuješ in le preprosto uživaš v pohajkovanju. Kot bi lebdel na tistem sladkem valu, ko ti ni treba narediti prav ničesar, samo uživaš v toplem soncu, italijanski kanconi ter dramatičnih mediteranskih razgledih, v starih mestih na vilice navijaš špagete *con arrabiata* in srkaš *vino bianco* ali preprosto samo opazuješ ljudi na ulici.

Za Rim, Firenze, Benetke, Piso in Dolomite smo slišali vsi, če jih nismo že tudi obiskali, ampak Italija skriva še toliko manj znanih in manj glasnih krajev, ki včasih pripovedujejo še lepše zgodbe. Od tihih in skromnih vasi na jugu Italije do srednjeveških zaselkov na umbrijskem podeželju, starih etruščanskih mest na toskanskih gričih, nasadov lešnikov v okolici Rima ali mandarin in pomaranč v Bazilikati in na Siciliji.

Italija ima na seznamu Unescope svetovne dediščine kar 58 krajev, od tega se jih 53 uvršča na listo kulturne dediščine, pet pa jih nosi naziv naravne dediščine (Dolomiti, Etna, Eolsko otočje, Monte San Giorgio, starodavni bukovi gozdovi). Poleg Kitajske ima Italija na seznamu največ kulturnih in naravnih znamenitosti. Za povrhu je na njem še 23 tradicij iz kategorije nesnovne kulturne dediščine, kamor denimo sodijo način priprave napolitanske pice, nabiranja



■ Opera dei Pupi, sicilijansko lutkovno gledališče

tartufov, tradicija suhozidne gradnje, sardinske pastirske pesmi, pitje kave itd. Vseh lepot in zanimivih, posebnih tradicij, ki jih premorejo, je res veliko in vsaka si zasluži samostojen opis. V tem članku jih je le nekaj, za pokušino, v prvi vrsti so to kraji, ki sem jih obiskala tudi sama.

Val Camonica je bila vpisana prva

Alpska dolina Val Camonica je bila na seznam vpisana prva. Leži v provinci Brescia v severni Italiji, kjer najdemo največjo zbirko prazgodovinskih podob, vrezanih v skalo, t. i. petroglifov (skalne rezbarije so piktografske in logografske slike, nastale z vrezovanjem v skalo), na svetu. Razpršena po več arheoloških najdiščih po dolini, je izjemna tako po velikosti, kakovosti kot raznolikosti. Vseh podob naj bi bilo od 200 do 300 tisoč, več kot 140 tisoč pa jih je vpisanih na Unescov seznam kulturne dediščine. Na njem so vse od leta 1979 kot prva znamenitost v Italiji, ki je dobila prestižno Unescovo priznanje. V arheološkem parku Il Parco Nazionale delle Incisioni Rupestri v kraju Capo il Ponte jih je zbranih največ. Val Camonica je edinstveno slikarsko platno, ki ga je za seboj pustila zadnja ledena doba. Prebivalci doline so v kamnite bloke vrezovali drobne umetniške podobe vse od leta 8000 pred našim štetjem pa do srednjega veka.



■ Steklarska šola na otoku Murano

Italija je vedno prava izbira za sladko popotovanje, sinonim za ležernost in odklop, strast in veselje, ki te prevzamejo takoj, ko na prvi črpalki čez mejo spiješ kapučino in ugrizneš v *cornetto* z marmelado.

Rim je nekakšen muzej na prostem, kjer se obiskovalec kar spotika ob brezštevilne antične spomenike, kot so Kolosej, Panteon, Forum, Karakalove terme, Palatinski grič, Hadrijanov tempelj ...



Najlepše mesto na svetu

Navkljub Unescovemu prvenstvu pa je Val Camonica posebej med tujimi turisti malo znana turistična destinacija, kamor zaidejo le redki z umetnostjo neolitika obsedeni turisti ... Rim, na drugi strani, od leta 1990 na Unescovem seznamu, je najbolj obiskano mesto v Italiji, zakaj, najbrž ni treba posebej pojasnjevati. Nekoč je bilo središče rimskega imperija in prestolnica krščanskega sveta z baziliko Svetega Petra na čelu v papeškem Vatikanu. Rim je nekakšen muzej na prostem, kjer se obiskovalec kar spotika ob brezštevilne antične spomenike, kot so Kolosej, Panteon, Forum, Karakalove terme, Palatinski grič, Hadrijanov tempelj ...

In Rim je, vsaj po mojem okusu, najlepše mesto na svetu, pa ne zaradi sijajnih historičnih spomenikov, temveč zaradi visokih pinij, ki v kombinaciji s soncem in starim kamnom tvorijo naravnost osupljive vizualne podobe. Kajpak ne gre pozabiti še na dve rimski ikoni, ki v svoje naročje pritegneta največ obiskovalcev, to so z azalejami okrašene Španske stopnice, monumentalno stopnišče s 135 stopnicami, zgrajeno v začetku 18. stoletja, in razkošen Vodnjak Trevi,

zgrajen konec 18. stoletja, ki v širino meri skoraj 50 metrov in velja za največji baročni vodnjak v mestu in za enega najbolj znanih na svetu. Razred zase so Benetke, prestolnica Benečije, nekoč prestolnica Beneške republike in mesto vzdihljajev v vseh pogledih. Zgrajene v srednjem veku v slogu beneške gotike, s kamnitimi čipkami na oknih, vratih in balkonih, so preprosto tako čudovite, da se jih vsaj jaz nikoli ne morem do sitega nagledati, pa jih obiščem vsako leto. Največje znamenitosti so osrednji trg z baziliko Svetega Marka in Doževa palača, zvonik Campanille, otok Murano s steklarskimi delavnicami, most Rialto ..., vendar so vse te znamenitosti le češnja na torti, ki jo je treba pojesti »do kraja«, z vsemi malimi mostovi in kanali, ki jih prečijo, vred. Užitek, ki mu ni enakega pod soncem! Firenze so glavno mesto oboževane Toskane in rojstno mesto slovitel italijanske renesanse in humanizma. Mesto je imelo velik vpliv na druga italijanska in evropska mesta ter kulturo sploh. Tu je svoj pečat pustila vladajoča družina Medičejcev, ki ni varčevala, ko je šlo za umetnost, pod njenim okriljem pa so ustvarjali umetniki, kot so Giotto, Brunelleschi, Botticelli in Michelangelo. Cerkevne stavbe so

V Firencah je svoj pečat pustila vladajoča družina Medičejcev, ki ni varčevala, ko je šlo za umetnost, pod njenim okriljem pa so ustvarjali umetniki, kot so Giotto, Brunelleschi, Botticelli in Michelangelo.



zgrajene v florentinskem romanskem slogu s prepoznavnimi procelji v črno-beli estetiki. Med najbolj pomembnimi znamenitostmi v mestu, ki je pravzaprav mesto muzej, so firenška katedrala Santa Maria del Fiore (Duomo); njeno kupolo je zgradil Filippo Brunelleschi in je še vedno največja kupola, zgrajena iz opeke in malte na svetu, osmerokotna firenška krstilnica z vrati paradiža, bazilika Santa Croce, Galerija Uffizi, ki hrani najlepša dela renesančnih mojstrov na čelu z Botticellijevim Rojstvom Venere, palača Pitti, pokriti most Ponte Vecchio (Stari most), ki je posejan s trgovinami, na osrednjem mestnem trgu pred mestno hišo Piazza della Signoria pa stoji replika Michelangelovega Davida.

Piazza dei Miracoli v Pisi je eden najlepših srednjeveških arhitekturnih kompleksov na svetu in obsega štiri mojstrovine pisanske romanske arhitekture iz 11. do 14. stoletja: katedralo, krstilnico, pokopališče in poševni stolp. Trg čudežev je verjetno eno največjih čudes, kar jih poznam, pa ne zaradi čudežnega poševnega stolpa, za katerega se resnično zdi, da bo vsak čas padel, in velja za največjo atrakcijo na trgu, temveč zaradi magičnega prizora, ki ga v očeh slehernika uprizori bleščeča snežno bela četverica sredi živo zelene trave. Če kaj, potem je to gotovo prizor za bogove, od katerega le težko odvrneš oči.

San Gimignano je majhno obzidano srednjeveško mesto na vrhu hriba v Toskani, ki je znano kot mesto lepih stolpov, štirinajst jih je, vendar jih boste v svoje vidno polje najbolje ujeli iz daljave, med potjo do mesta. Še en nepozaben pogled, res, čeprav arhitekturno iz čisto drugega vica kot četverica v Pisi. San Gimignano s svojimi stolpi morda niti ne bi bil kaj zelo posebnega, če ti ne bi bili tako odlično ohranjeni.

Graditi so jih začeli v 12. stoletju, v njih pa so bila stanovanja, tako kot so danes v stolpnih hišah, oziroma hiše, ki so pripadale premožnejšim družinam. Te so si dale zgraditi stolpe zaradi varnosti, da jih »drhal« z ulice ni mogla doseči oziroma so potencialne razbojnike prej prestregli njihovi služabniki, ki so bivali v spodnjih nadstropjih. V San Gimignanu je proti koncu srednjega veka stalo kar 72 stolpnih hiš, visokih celo do 70 metrov (najvišji, ki je ostal, ima 54 metrov), kar so oblasti zaradi rivalstva med posameznimi družinami morale omejiti. Vsekakor se vam v San Gimignano splača priti, če že ne zaradi stolpov, ki jih boste sicer bolje videli od daleč, pa zaradi prijetnega vzdušja, lepe keramike in najboljšega sladoleada na svetu. Preverite sami.

»Zebra« ni pogruntavščina našega časa

Nekaj posebnega in edinstvenega so tudi Pompeji, rimsko mesto pod Vezuvom, ki ga je 24. avgusta leta 79 našega štetja uničil izbruh vulkana. Mesto je prekril pepel in vulkanski ostanki, ki so omogočili, da se je mesto ohranilo vse do danes, odkrili pa so ga leta 1748, ko je neki kmet s plugom zadel ob bronast predmet. Pompeji so bili v primerjavi s preostalimi rimskimi mesti sicer majhni, vendar so bili zaradi dobrega podnebja ter rodovitne zemlje bolj priljubljeni od Rima. Skoraj vsaka hiša je imela atrij in zunanji vrt ter lepe freske. Vendar Pompeji, kjer lahko najdete vse običajne sestavine rimskih mest – forum, tržnico, amfiteater in kopališče, naredijo vtis predvsem s svojo navadnostjo in rešitvami iz vsakdanjega življenja, kakršno živimo tudi danes. Meni so se najbolj prikupile z velikimi kamni tlakovane ulice in prehodi za pešce. Zaradi Pompejev razumem, da »zebra« ni pogruntavščina našega časa, ampak izum rimske antike, ki je pešce varoval pred konjskimi iztrebki. Ceste v Pompejih so nekoliko nižje od višine hišnih pragov, prehod z enega na drugi konec pa je narejen s tremi večjimi skalnimi bloki, ki so položeni čez cesto.

Val Camonica je edinstveno slikarsko platno, ki ga je za seboj pustila zadnja ledena doba.



Nacionalni park Etna se razteza na pobočjih gore Etna na vzhodni obali Sicilije. Etna je najvišja otoška gora v Sredozemlju in najaktivnejši stratovulkan na svetu. Erupcijsko zgodovino vulkana je mogoče oceniti za 500.000 let nazaj, pisni viri pa beležijo vsaj 2700 let aktivnosti. Etna je vitalen vulkan, ki je zaradi raznolike in dostopne palete vulkanskih pojavov, kot so kraterji na vrhu, stožci pepela, tokovi lave in depresija Valle de Bove, postal tudi destinacija za znanstvene raziskave in izobraževanje.

Mesto templjev

Če se potepate po Siciliji, ne pozabite na Agrigento, mesto templjev, ki stoji na skalnatem platoju nad morjem v dolini na jugozahodnem delu otoka, kjer je bilo v šestem in petem stoletju pred našim štetjem zgrajenih sedem monumentalnih grških templjev v dorskem slogu. Antično grško mesto Akragas je bilo eno od vodilnih mest Magne Grecie v zlatem obdobju antične Grčije. Delno obnovljeni in še danes veličastni templji so največje in najbolj ohranjene starodavne grške stavbe zunaj Grčije, pravzaprav, če bi radi videli dobro ohranjene grške templje, pojdite v Italijo!

Neapelj so tako kot Agrigento leta 470 pred našim štetjem ustanovili Grki in je kasneje zaslovel kot glavno mesto Neapeljskega kraljestva. Mesto je imelo velik vpliv na evropsko umetnost, arhitekturo in družbo. Je eno najstarejših mest v Evropi, katerega sodobna urbana struktura ohranja pravokotno mrežasto postavitev starodavnega grškega Neapolisa. Nekateri pomembni spomeniki vključujejo cerkev Santa Chiara iz 14. stoletja, Castel Nuovo iz 13. stoletja in kraljevo palačo iz 17. stoletja. V mestu je kar 448 cerkva, zaradi česar

KULTURNA DEDIŠČINA

Svete gore Piemonta in Lombardije, kraljeva palača v Caserti iz 18. stoletja, normanska palača v Palermu ter stolnici v mestih Cefalú in Monreale, akvadukt Vanvitelli, San Leucio – kompleks tovarne svile v Caserti, arheološki kompleks v Ogleju, dolina templjev v Agrigentu, arheološki kompleks Pompeji, Herkulaeum in Torre Annunziata, Assisi – bazilika Svetega Frančiška, botanični vrt v Padovi, grad Castel del Monte v Apuliji, katedrala, trg (Piazza Grande) in stolp v Modeni, cerkev in dominikanski samostan Santa Maria delle Grazie s fresko Zadnja večerja Leonarda da Vinci v Milanu, Paestum v Kampanji, kartuzija Padula v Vallo di Diano, Verona, Vicenza in Paladijeve vile v Benečiji, Amalfijska obala, starokrščanski spomeniki v Raveni, etruščanski nekropoli Cerveteri in Tarquinia, Ferrara in delta reke Pad, Genova: Le Strade Nuove in sistem Palazzi dei Rolli, Portovenere, Cinque Terre in otoki Palmaria, Tino in Tinetto, prazgodovinska mostiščarska naselja okrog Alp, palače savojske dinastije v Torinu in okolici, Retijska železnica v pokrajinah Albula in Bernina, petroglifi v dolini Val Camonica, nuragi na Sardiniji, Alberobello, Sirakuze in nekropola Pantalica, Montecatini Terme, portiki in arkade v Bologni, skalna bivališča in cerkve v Materi, Benetke z laguno, pokrajina Val d'Orcia v Toskani, Stato da Terra – beneški obrambni sistemi iz 16. in 17. stoletja, Hadrijanova vila in Villa d'Este v Tivoliju, Villa Romana del Casale na Siciliji, vinogradniška regija Piemont: Langhe-Roero in Monferrato

Etna je vitalen vulkan, ki je zaradi raznolike in dostopne palete vulkanskih pojavov postala tudi destinacija za znanstvene raziskave in izobraževanje.





Ena od teorij pravi, da so zaradi visoke obdavčitve nepremičnin v Alberobello gradili suhozidne konstrukcije, ker so jih lahko hitro podrli, ko so se v njihovi bližini pojavili davčni inšpektorji.

je eno najbolj katoliških mest na svetu po številu verskih objektov. Zgodovinsko središče Neaplja le s težavo vztraja na Unescovem seznamu, saj je njegova dediščina zelo ogrožena in potrebna celovite obnove, za katero je Evropska unija v zadnjih letih namenila sto milijonov evrov.

Sijajni mozaiki

Ravena je mesto mozaikov, ki so prava poslastica za ljubitelje umetnosti, ki nastane s spojem različnih svetov. Bila je glavno mesto Zahodnega rimskega cesarstva od leta 408 do njegovega propada leta 476, ko je postala prestolnica Ostrogotskega kraljestva, dokler ga leta 540 niso ponovno osvojili Bizantinci. V tem turbulentnem času so tu nastale cerkve in mavzoleji, ki jih krasijo sijajni mozaiki izjemne umetniške vrednosti, ki prepletajo motive zahodne in bizantinske umetnosti, na primer v baziliki San Vitale ali Sant'Apollinare.

Ko gre za mozaike, nikakor ne moremo mimo **Ogleja** v Furlaniji - Juljski krajini, mesta, ki je bilo za zgodovino Slovencev pomembno

NESNOVNA KULTURNA DEDIŠČINA

Praznovanje sv. Ivana (La Festa di San Giovanni) v Firencah, celestinsko proščenje, glasba sicilijanskega karnevala, šola stekla na otoku Murano pri Benetkah, *pizzaiuolo* – umetnost izdelovanja neapeljske pice, pustna povorka v Ivrei, proizvodnja testenin, kavni obred v italijanskem espresso baru, tržaški karneval, sardinsko petje *a tenore*, Opera dei Pupi – sicilijansko lutkovno gledališče, tradicionalni način izdelovanja violin v Cremoni, mediteranska prehrana, nošnja velikih nosil na ramenih v prazničnih procesijah, tradicionalno gojenje vinske trte skupaj z grmičevjem (*vite ad alberello*) v skupnosti Pantelleria, tehnike suhozidne gradnje, alpinizem, transhumanca – sezonska selitev živine v Sredozemlju in Alpah, umetnost igranja na rog, lov s sokoli, nabiranje tartufov, *Tocati* – program za zaščito tradicionalnih iger in športov, tradicija vzgoje lipi-cancev

kot sedež oglejskega patriarhata. Mesto, ki velja za največje še neraziskano rimsko mesto v Italiji, očara predvsem z mozaiki v osrednji ladji oglejske bazilike z največjim ohranjenim zgodnjekrščanskim talnim mozaikom v zahodni Evropi s površino 750 kvadratnih metrov, ki so ga odkrili v letih od 1893 do 1912. Mozaiki sodijo med najlepše in najobsežnejše starokrščanske mozaike, ki so se ohranili v zahodni Evropi, v cerkev pa na leto privabijo več kot 250.000 obiskovalcev. Na veliki površini so nanizani nešteti kamenčki, s katerimi so stari mojstri oblikovali različne podobe, med katerimi so najbolj zanimive živalske figure, srne in kozorogi pa tudi najrazličnejša morska bitja, ribe, želve in hobotnice. Vsekakor zelo zelo poseben biser na Unescovem seznamu, ki je za povrhu še čisto blizu slovenske meje.

Bele hišice s kamnitimi klobučki

Alberobello je še en biser na jugu Italije v pokrajini Apulija. Mesto slovi po edinstvenih suhozidnih hišah s stožčasto streho, ki jim pravijo *trulli*. Pogled na gozd skromnih belih hišic s kamniti klobučki



Območje, ki mu pravijo **Sassi di Matera**, je kompleks jamskih bivališč, vklesanih v skalo kanjona, kjer so živeli ljudje brez elektrike skupaj z živino. Po vojni so jih iz jam izselili, kasneje, ko so jih uredili za turiste, pa so ponovno oživele.



je z vrha rahle vzpetine, na kateri stojijo, enostavno nebeški in eno najlepših doživetij za še tako razvajenega turista. Podobne stavbe so kmetje nekoč gradili tudi na Krasu in v Istri v različnih velikostih in za različne namene, predvsem kot zatočišče za pastirje in živali ter za shranjevanje orodja in pridelkov, revni kmetje v Apuliji pa so v takšnih hišicah tudi živeli.

Ena od teorij pravi, da so zaradi visoke obdavčitve nepremičnin gradili suhozidne konstrukcije, ker so jih lahko hitro podrli, ko so se v njihovi bližini pojavili davčni inšpektorji. Danes so v njih urejene zlasti trgovine za turiste in prenočišča, ki prebivalcem prinašajo zaslužek, zato se trudijo, da so vedno sveže popleskane, in jih seveda ne podirajo več.

Zgodovinsko središče Neaplja le s težavo vztraja na Unescovem seznamu, saj je njegova dediščina zelo ogrožena in potrebna celovite obnove, za katero je Evropska unija v zadnjih letih namenila sto milijonov evrov.



Čarobna Matera

Apulija meji na Bazilikato, pokrajino, ki pokriva prste na italijanskem škornju. Podnebje je podobno vroče kot v Apuliji in na Siciliji, revna zemlja je suha in kamnita. Glavno mesto pokrajine je Matera, njeno prvotno naselje pa leži v dveh kanjonih, ki jih je vklesala reka Gravina, tako da mesta, čeprav stojiš na glavnem trgu, pravzaprav ne vidiš, spustiti se moraš v dolino. Pisatelj Carlo Levi ga je v svoji knjigi Kristus se je ustavil v Eboliu leta 1945 opisal kot eno izmed najbolj zaostalih mest v Italiji. Območje, ki mu pravijo Sassi di Matera, je namreč kompleks jamskih bivališč, vklesanih v skalo kanjona, kjer so živeli ljudje brez elektrike skupaj z živino. Ljudi so po vojni iz jam izselili, kasneje, ko so jih uredili za turiste, pa so ponovno oživele. Tu je leta 2003 Mel Gibson posnel film Kristusov pasijon.

Nuragi so tretji v vrsti nenavadnih kamnitih bivališč v Italiji, ki jih najdemo na Unescovem seznamu; to so okrogle kamnite zgradbe na otoku Sardinija. Gradili so jih podobno kot v Apuliji, brez veziva, kamen na kamen, le da so kamni, ki tvorijo nurage, veliko večji, stavbe pa večje in višje. Danes jih je ohranjenih okrog 7000. Nekoč so sestavljale prava kamnita mesta, utrdbe, ki so prebivalcem dajale zavetje pred sovražnimi klani in prostor za bivanje. Nuragi so sestavljeni iz okroglih kamnitih hiš, stolpov, ki so prek »balkonov« povezani z drugimi stolpi ali prostostoječi. Na vrhu se končajo v kupolo, ki ima majhno odprtino za svetlobo. Kot velja za večji del arhaične arhitekture, arheologom ni povsem jasno, kako so nekatere zelo velike kamne spravili na vrh stolpa.

Italija je dežela slikovitih starih mest in dramatičnih prizorov narave ali kar obojega hkrati. Narodni park Cinque Terre je eden najlepših primerov slikovite arhitekture, ujet v viharne prizore severozahodne obale Ligurskega morja s številnimi zalivi in kamnitimi plažami, vpetimi v strme skalne klife. V dobesednem prevodu ime pomeni »pet dežel«, vendar gre pravzaprav za pet slikovitih vasi: Monterosso al Mare, Vernazza, Corniglia, Manarola in Riomaggiore. Divje pečine na vseh straneh segajo prav do morja, med njimi pa so posejane terase z vinsko trto in oljkami. ■